

Momente și schițe din actualitatea literară

Mihai Cimpoi

Alexandru Mărchidan

Marta Petreu

■ În zilele de 6 și 7 noiembrie, la Târgoviște s-a desfășurat o nouă ediție a tradiționalului Festival-concurs de literatură „Moștenirea Văcăreștilor”. Premergător acestuia, academicianul Mihai Cimpoi a primit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității „Valahia”. Colocviul de anul acesta a fost dedicat vieții și operei lui Costache Olăreanu, membru de vază al Școlii de la Târgoviște. Au prezentat comunicări: Petre Gheorghe Bârlea, Mihai Cimpoi, George Coandă, Ana Dobre, Emil Lungeanu, Aurel Maria Baros, Nicolae Oprea, Victor Petrescu, Florentin Popescu, Mihai Stan, Emil Stănescu, George Toma Veseliu, comunicări apărute de altfel în volumul *Școala prozatorilor târgovișteni, Receptarea critică a operei lui Costache Olăreanu* (Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2015). La acest colocviu, Dumitru Augustin Doman a prezentat numărul 4-5 (88-89)/1999 al revistei *Calende*, număr dedicat integral lui Costache Olăreanu și lansat la ediția din acel an a „Moștenirii Văcăreștilor”, ediție la care scriitorul a fost sărbătorit cu prilejul împlinirii a 70 de ani de viață. Au fost lansate volume aparținând lui Mihai Cimpoi, Florentin Popescu și George Toma Veseliu. Din partea Filialei Pitești a USR și a revistei *Argeș*, la festival au participat Nicolae Oprea (membru al juriului) și Dumitru Augustin Doman.

■ Recent, la Editura *ALEAN* din Pitești, a apărut, în condiții grafice excelente, o cartel- album, semnată de Alexandru Mărchidan (poezie) și Sorin Dănuț Radu (fotografie artistică), o carte dedicată „memoriei poetului Daniel Turcea”. O poezie, o fotografie – aceasta este rețeta cărții. Reproducem o poezie neoexpresionistă de Alexandru Mărchidan: „împăcată cu sine/tristețea/mă înghite/din mers/ca pe un bob/de linte”.

■ Revista ieșeană *Scriptor*, nr. 11-12/2015, revistă păstorită de Lucian Vasiliu, reproduce din presa vremii o lege care ocrotea pe scriitorii ajunși la senectute. O reproducem și noi după *Scriptor*: „Toți marii monarhi au creat secolii de literatură”, – a spus d. M. Ralea, ministrul noului, în expozeul făcut presei, cu privire la noua lege pentru înființarea unei Case de pensuni a scriitorilor. În adevăr, marii regi cari și-au săpat cu litere de aur numele și domnia în istoria popoarelor, au fost proteguitorii literelor și artelor, dând un impuls covârșitor civilizației omenirii. Încă dela suirea Majestății Sale Carol II pe Tronul României, poporul nostru a recunoscut în Regele său un monah al civilizației specifice țării noastre, un adevărat Voevod al Culturii românești, care a întemeiat, încă dela începutul domniei, mari instituțiuni, acordând înaltul Său sprijin tuturor instituțiilor culturale existente și tuturor muncitorilor de pe ogorul scrisului, artelor și științelor. Din aceiași ocrotire paternă față de toate categoriile sociale și mecenat regesc față de scriitori și artiști, s'a realizat acum noua Casă de pensuni menită să asigure o bătrânețe decentă și liniștită scriitorilor. Expunând rostul și funcționarea acestei Case, d. M. Ralea a arătat aceiași pricepere practică cu care a realizat organizarea instituțiilor de asigurare muncitorească, același spirit de omenească înțelegere a nevoilor celor ce muncesc pe ogorul culturii, așa cum a dovedit în atâtea rânduri o dorință și o convingere nestrămutată, de a ocroti munca celor din fabrici și ateliere. Casa de pensuni a

scriitorilor este o inovațiune interesantă din punct de vedere social și de mare importanță pentru cultură; condițiile de viață ale scriitorilor sunt uneori destul de grele. Scriitorul, odată cu asigurarea soartei sale, va dobândi și liniștea sufletească necesară muncii și creațiilor lui, de care se leagă progresul și civilizația unui popor”. („Opinia”, An XXXVI, nr. 9589, 14 mart. 1939, p. 1). Sună a articol obedient, veți zice. Sigur că așa e. Acum nu e cazul. Scriitorii mor în stradă, în mizerie, sunt îngropați în cimitirul săracilor, fără cruce. Avem exemple.

■ Luna trecută, la Biblioteca Județeană Argeș a fost lansat volumul *Japonia, lacrimă și stea* de Mihai Epure apărută la Editura *Destine* din București. Mihai Epure a fost mulți ani ambasador al României la Tokyo și s-a îndrăgostit iremediabil de Japonia. A scris mai multe cărți acolo sau despre țara din Orientul Îndepărtat, romane, poeme, cărți documentare. La pag. 19 a acestei cărți găsim o adevărată artă poetică: „Zăpada petalelor de Sakura, cu permanenta sa fulguire peste năzuințele mele împlinite, dar și neuitarea Japoniei, sunt terapia salvării mele. Așa am înțeles că fascinanta țară a samurailor și a ceremoniei ceaiului îmi devenise a doua patrie. România, țara nașterii. Japonia, țara renașterii mele. Pentru că vindecarea mea cu...tratament nipon echivala cu dăruirea unei noi vieți”.

■ Titlul lunii noiembrie, în Suplimentul de cultură, nr. 502/14-20 noiembrie: **Presa, pudelul de pază al interesului privat.**

■ În revista *Hyperion*, nr. 10-11-12/2015, Gellu Dorian publică un interviu cu poeta Marta Petreu. Scriitoarea de la Cluj încheie cu un aspect trist al stării nației: „O populație fără destui medici și fără destui bani să se trateze la nivelul medicinei românești – nu îndrăznesc să spun că la nivelul celei europene – de azi, din secolul al XXI-lea. Oamenii se tratează mergând la moaște sau bînd ceaiuri după prescripțiile din ziare și reviste... Sînt reacții ale unei populații năcăjite și năucite, care, din cauza stării precare a țării, cade într-o mentalitate premodernă. Asta mă înspăimîntă. Nu dau vina pe această populație, oamenii, la necaz, se agață de orice pai. Dau vina pe proasta administrație și funcționare a statului român, care nu are grijă de cea mai prețioasă realitate din țara asta, populația. Iar ca factor secundar dau vina pe televiziuni, care, de dragul audienței, popularizează toate tîmpeniile, prezentîndu-le drept exemple de urmat, drept soluții etc. Nu ne-ar strica o infuzie de responsabilitate și de spirit raționalist în mediul public... Și bani, firește.

Și cinste, firește. Despre lumea mare e prea complicat să îți spun ce cred. Sîntem într-o perioadă de tranziție, spre nu știu ce.”

■ Despre *Demonii Prostei* scrie Sabina Diniță în revista *Cultura*, nr.43-44/12 noiembrie 2015. Pasajul de mai jos ni se pare antologic: „O adevărată simfonie a falacității și poncifurilor interpretată (pe toate mediile) de niște lăutari ai gândirii. Fascinant este faptul că prostia, inclusiv în folclorul neaoș, a fost privită dintotdeauna cu o conciliantă îngăduință. Prostul valah a fost și este în definitiv un tip simpatic,

bonom, lipsit de răutate (e prost dar are suflet bun). Dacă mai cântă și din psalmi, dacă face donații, în fond, îi putem ierta orice. Inclusiv dacă ajunge președinte și ne transformă într-un stat fundamentalist. Caracterul prostului mioritic are o preeminență veșnic-etică. Politicienii (și ei) par mai degrabă interesați de flacăra violetă decât de programul strict al guvernării. Între răceala științifică a cunoașterii și judecata moral-estetică simțul comun o preferă pe cea din urmă. Piedone e un tip fain, grăsun și plin de caterincă. Oprescu e doctor și are o meclă de șerif moromețian din westernul Profetul, aurul și ardelenii. Udrea e frumoasă, elegantă și sexy. Și tot așa”.

■ Revista *Baaadul literar*, nr. 4 (35)/noiembrie 2015 găzduiește o dezbatere despre un eventual premiu Nobel pentru literatura română. O sinteză pertinentă face criticul Constantin Trandafir: „Între timp, Norman Manea, Mircea Cărtărescu și Nicolae Breban au fost propuși la premiu și altă dată. Primul trăiește în SUA, este de origine evreiască-românească, e tradus în mai multe limbi, ar avea atuuri. Al doilea are scrieri reputate susținute de la nivelul înalt al reperelor, dar și – se putea? – are opoziție; ba că valoarea lui e modestă, ba că ar fi plagiat, ba că scrie pornografic, ba că e băsist, ba că a beneficiat preferențial din partea ICR din vremea lui Patapievic, ba că, nici mai mult, nici mai puțin, ar fi fost colaborator al Securității ca sublocotenent, ba amenință mereu că pleacă din această țară oribilă. Nicolae Breban spunea prin 2014 că nu-l interesează Nobelul, ar fi putut să-l obțină în anii 70, dar... E o cochetărie sau diversiune cu substrat mai adânc? Nici nu știi ce să mai crezi! Sau așa stă treaba cum e și politichia democratică a sistemului, când (un exemplu dintr-o mie) două milioane de alegători români au „fraudat” referendumul din iulie 2012! Nici pe lista lui Harold Bloom pentru Canonul occidental nu a apărut vreun nume românesc (doar nu suntem occidentali), deși noi i-am adoptat cu entuziasm ovin termenul „canon”. Așa se face că literatura română e doar indexată”. (DAD)

GHEORGHE PĂUN - 65

Sunt flacăra ce-și devorează lemnul

Evocarea personalității unui scriitor la ceas aniversar este o trudă de onoare dar și vulnerabilă. A fi obiectiv atunci când scrii despre cărți care îți plac este iarăși greu de realizat. Am încercat totuși de-a lungul anilor să demonstrez prin cronicile publicate în mai multe reviste din țară că **Gheorghe Păun** nu este un matematician care scrie și literatură, ci este și matematician și scriitor. Mă refer atât la volumele de poezie, cât și la proză, memorialistică, eseu, cronică literară. Și voi începe argumentarea mea cu excelentul volum **Cărți și autori**, apărut la Editura Tiparg, Pitești 2012, și care nu este o carte peste care se poate trece cu vederea, ci un studiu temeinic asupra literaturii contemporane, realizat cu mijloacele criticii literare, care și-a scos roba și privește operele cu ochi luminoși.

Cealaltă carte la care mă voi referi este **Ceasornicar de curcubeie**, apărută la Editura Detectiv, București, 2014, cu o prefață de academicianul Nicolae Dabija. Prezentarea autorului este realizată în tușe scurte pe coperta a patra, însoțind un portret realizat de Adina Romanescu:

Gheorghe Păun este argeșean prin naștere (6 decembrie 1950, Cicănești, Argeș), matematician de profesie, "dus de viață până în Academia Română, ba și prin cea a Europei". Este cel mai citat informatician român, a introdus modele (de calcul celular) care îi poartă numele, are o carieră internațională de vârf. Spirit ludic nedezmăniț, "lucrează zi-lumină, ca țăranul, dar mai mereu în starea de joc." Publică literatură (povestiri, romane, poezie, memorii, cronică de carte, tablete umoristice, epigrame) din anii 1980, este membru al USR din 1990. Locuiește la Curtea de Argeș, unde în decembrie 2005 a înființat Clubul Iubitorilor de Cultură, iar în decembrie 2010 revista de cultură Curtea de la Argeș, al cărei redactor șef este.

Discutând **Cărți și autori**, mă voi axa în primul rând pe cuvântul autorului, cartea este un exercițiu de voință (a citi astfel obligatoriu o carte pe săptămână), dar și un exercițiu de cunoaștere (aplecarea firească a cercetătorului de a studia un fenomen, de a căuta originile, sursele, la care se adaugă plăcerea evidentă a lecturii, bucuria lecturii cu sintagma cunoscutului titlu al cărții cărturarului Episcop al zonei argeșene.

Se naște astfel o carte asupra fenomenului cultural românesc începând cel puțin de la 2002 la 2012, îi întâlnim pe scriitorii mai multor generații și ai mai multor spații geografice, trăitori și creatori în segmentul citat de timp. O carte interesantă, o imagine a vieții artistice românești văzută prin ochii unui scriitor matematician, din familia lui Alexandru Ciorănescu sau Ion Barbu. De parcă toată cartea îndeamnă la "mântuirea prin cultură", pentru care pleada Noica, singura salvare posibilă în acest secol.

Deși sunt tușe scurte (probabil o coală și jumătate format A4, cerută de spațiul rubricii din ziar), scriitura este uneori veritabilă poezie, analiză literară trecută prin filtrul spiritului celui care prezintă. De exemplu cronică intitulată *Iarnă, timp, singurătate* care prezintă romanul *O noapte cât o mie de nopți* (Editura Limes, Cluj Naoca, 2011) de Horia Bădescu, se încheie astfel: "Totul văzut cu genele apropiate, în clar-obscurul iernii, în clar-obscurul memoriei, și relativizat de o frază scrisă de Milian pe o carte și care apare de mai multe ori în roman: "Proviziiile s-au terminat, burduful cu apă a secat, drumul pare fără sfârșit și Călăuza s-a rătăcit. Cum vei mai ști încotro ai plecat, dacă mergi cu pas sigur sau clătinat?"

Întâlnim în aceste cronici ale lui Gheorghe Păun o galerie de autori de diverse vârste și naționalități, începând cu o poetă debutantă din Curtea de Argeș și mergând până la prezentarea unui mini-roman de Oscar Wilde, la tragismul unui destin spectacular (fizicianul Hawclin), până la El Profesor Infinito

(Solomon Marcus) sau la profesorii Alexandru Surdu și Mihai Șora; se adaugă pictorii pe care Clubul Iubitorilor de Cultură din Curtea de Argeș i-a găzduit și i-a vizionat cu o splendidă venerare a artei culorilor și a formelor ca limbaj.

Să revenim asupra personajului principal al acestei cărți, este personajul-autor, cel care citește și interpretează. Nu este criticul malițios, completând sever la biroul său fișe de lectură, ci omul modern, chemat de datoriile profesiei, dar care realizează "exercițiul de voință" citind: "L-am citit (micul roman *Crima lordului Arthur Savile* de Oscar Wilde) în aeroport (am început să-mi fac un obicei din asta...) așteptând pe cineva la aterizare...".

Așadar fișele de lectură se scriu direct în memorie, pe când sufletul înregistrează și reține ceea ce este poetic, omenesc în fiecare carte. Cronicile nu constituie un volum arid, conținând numai informații, intervențiile autorului dau savoare textului, ca în *Nuntă cu general*, pretext pentru a discuta pe marginea nuvelei lui Cehov: "Revenind în curtea proprie, având în minte povestirea lui Cehov, am frisoane când sunt pus să joc rolul de general, mă feresc de obicei de sticla cu vin, dar nu totdeauna reușesc să nu aduc vorba despre trincă, vele și școte (matematice)... Dureros de comic a mai fost și Anton Pavlovici...(te și miri când citești *Doamna cu câțelul* cât de sentimental era totuși).

O altă cronică are titlul *O carte cutremurătoare*, singurul titlu de acest fel fiindcă numește un volum ce conține povestea tragediei neamului, *Stalin mi-a furat copilăria* de Boris Vasiliev: "Am primit-o de la autor, acum câteva săptămâni, când am vizitat Liceul Teoretic din satul Sărățenii Vechi, din Basarabia. Soarta deportaților în Siberia, calvarul, "trenul morții, taigaua nesfârșită, noaptea lungă și gerul nordului, fânțării și ploșnițele ca niște vampiri, foamete și frig, sârmă ghimpată, bățai, batjocură."

Și o altă temă care revine, **România din jurul României**, prezentarea cărții lui Vasile Șoimaru. Remarcă și autorul și remarcăm și noi cele patru puncte extreme ale României Mari: **nord – Babinul bucovinean, est – podul peste Nistru din Bugaz, sud – localitatea Ecrene din Cadrilater și vest – Beba Veche, Timiș**, localități care, după părerea noastră ar trebui să figureze în manualele școlare.

Prin citatele alese, Personajul – Autor pe care îl identificăm în fiecare notă, transmite de fapt, învață, ne înțelepțește, exemplu în *A sufletului românesc cinstire*: "...câteva idei de bază (le putem numi și sentimente): românismul, tradiția, înaintașii, credința, patriotismul, necesitatea de a ne întoarce la "scripturi", la "cultura noastră străveche, amintindu-ne de fiecare dată că acela care uită de unde a pornit riscă să ajungă unde nu trebuie."

Alt capitol prezintă *O carte despre Sfântul Voievod Neagoe Basarab*, cel care după urcarea pe tron creează două capodopere, una în piatră, Mănăstirea, și alta în slove, *Învățăturile* (este vorba despre lucrarea *Neagoe Basarab. Viața, opera, domnia* de Radu Ștefan Vergatti).

Nu lipsesc din această carte a cărților noastre nici voievozii zborului, aviatorii, evocați de Florin Horvath în *Ultimul festin* (Editura Caiete silvane, Zalău, 2011), dar și interesantul capitol *Cartea cărților (lui E.L.) și, dintre ele, Florentiniada*. Portretul lui Emil Lungeanu se constituie din formulări scurte, dar precise: "unul dintre numele importante ale literaturii române de azi (versatil, productiv, vertical, contondent uneori, mintos, bine informat, cu simțul umorului, al ludicului, cu o bibliotecă-citită! – în spate!"

Întâlnirile cu Solomon Marcus sunt fascinante, El Profesor Infinito fiind sărbătorit într-o carte specială, peste 1800 de pagini, *Întâlniri cu/ Meetings with Solomon Marcus*, Editura Spandugino, portretul

academicianului matematician (despre al cărui discurs de recepție în Academia Română, *Singurătatea matematicianului* am scris și noi) este subliniat de Gheorghe Păun în câteva splendide rânduri, cu precizarea că "Solomon Marcus a impus un nou ordin de mărime în știința românească."

Aceeași plăcută prezentare pentru volumul *Scrisori din Pont* de Maria Mona Vâlceanu, Editura Zodia Fecioarei, Pitești, scrisori nu din Pontul Euxin, ci "mai degrabă dinspre un liman cultural, literar în primul rând, la care autoarea a ajuns după o frumoasă carieră de om al cărții. O carte scrisă cu dragoste pentru subiect și pentru cititori, cu priceperea celui care a trăit o viață printră cărți și printre tineri."

Ar mai putea fi amintite multe altele din cele 102 cronici cuprinse în carte, carte în care autorul nu ierarhizează, nu emite judecăți de valoare imuabile, cel mai adesea trimite spre a lectura textul cu un îndemn tandru. Aș spune intelectualul de calibrul greu, care păstrează în toate măsură, trădat uneori de sufletul de poet.

În prefața volumului **Ceasornicar de curcubeie**, intitulată simbolic *Geometrizarea metaforei*, academicianul poet Nicolae Dabija, trăitor și luptător pe înstrăinatele meleaguri basarabene, subliniază: *Dinamica cugetării matematice se întâlnește cu sufletul pur al liricii. Acesta este stilul inconfundabil al lui Gheorghe Păun...un poet adevărat, tradiționalist și modern în același timp, vine din matematică în poezie și din poezie în matematică. Cu firescul nefirescului, cu anormalul simplității, ca să ne învețe numărul, dar nu cu ajutorul cifrelor, ci cu cel al metaforelor, ca să ne sugereze că timpul poate fi măsurat nu doar cu ajutorul clipeilor, ci cu cel al versurilor...*

Ceasornicar de curcubeie este o antologie din lirica poetului, cuprinzând versuri selectate din cele patru volume apărute anterior. Volumul *Teama de toamnă*, Editura Tiparg, Pitești, 2009, este o construcție fragilă, de o frumusețe al cărei echilibru nu trebuie atins, dar care se înscrie perfect în regulile poeziei autentice. Sunt teme și motive pe care autorul le îndrăgește, mai ales din literatura interbelică, dar pe care le recrează în spirit modern. Poemul care deschide volumul, intitulat inspirat *Spre toamnă* dovedește încrederea poetului în puterea dragostei: "Se micșorează vara, iubito, mă doare/Lumina se duce spre sud, speriată", dar "Doar tu mai poți fi iulie lung/Măna-ți balsam cu arome de soare

Volumul *De-a Viața*, Editura Tiparg, Pitești 2009, marchează o apariție editorială de prim rang în domeniul poeziei contemporane, atât prin temele abordate cât și prin capacitatea poetului de a reda limbajului puterea de expresie.

Evident se remarcă **poezia de dragoste**, temă predilectă a lui Gheorghe Păun, prezentă în volumul *Teama de toamnă*, grupează mai multe poeme în care frumusețea femeii este evocată discret, estompat, urma tălpilor prin rouă, „călcai regal prin rouă și se naște lumină”, glezna albă ca zăpada, conturul muat „în purpuriu de seară și albastru pur” ca să marcheze de fapt o absență resimțită tot mai dureros.

Ca pentru Sulamita, natura se desăvârșește pentru a primi desăvârșirea spre oaza En Gaddi, când în cort ard mirodenii iubita are "împărătești contururi / în păr cu fir de stea / chemata mea de-a pururi / desăvârșita mea" Acestei frumuseți îi cere poetul: "Dă-mi drogul

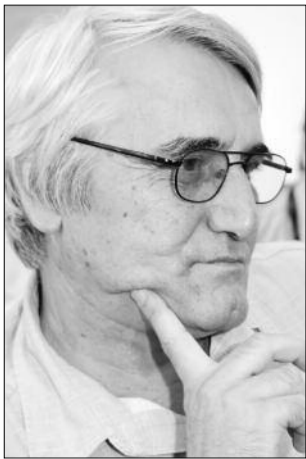
MARIA MONA VÂLCEANU
(continuare în p. 20)

...Gheorghe Păun nu este un matematician care scrie și literatură, ci este și matematician și scriitor.

aniversare

Nicolae Oprea

Nicolae Oprea

Cronica întârziată

Resursele jurnalului intim

Cred că Cvintetul melancoliei este cel mai complex roman autofictional al lui Costache Olăreanu. A șaptea carte (dintre care, șase romane comprimate) constituie modelul normativ de concepție al prozei sale realiste, înțesată de referințe autobiografice.

Efervescența diarismului românesc în perioada contemporană apare evidentă și se acordă cu orizontul de așteptare al cititorului avid de mărturii altădată interzise. Comunicarea directă a mesajului, notația crudă, anticalofilia sau eludarea normativului estetic – sunt atributele de atracție ale jurnalului intim. Aviditatea cititorului crește proporțional cu sinceritatea autorului de *diarium* care se dezice de literaritate. Fiindcă jurnalul clandestin ținut de scriitor în regimul comunist presupune libertatea absolută a actului scriptural, fiind conceput ca *operă de sertar*, din categoria antiliteraturii, o scriitură secretă, în fond, și cu totul riscantă. Apăsător de sentimentul frustrării, diaristul găsește în opera sa non-ficțională o modalitate de exorcizare a răului mundan, un refugiu mântuitor din universul concentraționar. În condițiile recâștigării libertății depline în actul creației, fenomenul de amplexare al recuperării jurnalelor intime de sertar prin actul editorial (și al republicării unora uitate) după 1989 a condus la reabilitarea unei *literaturi a adevărului* cu suport biografic, concepută în registrul sincerității absolute, fără (auto)cenzură, o literatură care renunță irevocabil la procedeele de mascare și transfigurare a realității crude.

Dar această *literatură a fragmentului* cu substanță autobiografică a fost anticipată – printr-o inițiativă comună de mare anvergură – de prozatorii reformatori din Școala de la Târgoviște. Exponenții grupării reușesc să anuleze diferențele dintre jurnalul de existență și jurnalul de idei sau de creație. Prin opere care fundamentează registrul diaristic al creației lor: Radu Petrescu – începând cu *Oceanul întors* din 1977 și până la masiva ediție integrală realizată de Adela Petrescu, în 2014; Mircea Horia Simionescu, cu *Trei oglinzi*(1987) și *Febra. File de jurnal (1963-1971)* (1998); Tudor Țopa, rămas fidel formulei în opera sa restrânsă: *Încercarea scriitorului* (1975) și *Punte* (1985); Costache Olăreanu, încă de la începuturi, cu *Vedere din balcon* (1971) și *Confesiuni paralele* (1978), dar și prin fragmentele de jurnal contrase în mai toate romanele sale.

Este simptomatică, în acest sens, consemnarea celui de-al treilea prozator din nucleul sudat la Liceul “Ienăchiță Văcărescu”, Costache Olăreanu (1929-2000), din jurnalul încorporat contrapunctic în romanul *Cvintetul melancoliei* pe marginea dialogului cu al patrulea prozator care se atașează grupării, Tudor Țopa: “Apoi vorbim despre jurnalele noastre, cum se completează unele pe altele: *Încercarea scriitorului* (1947-1948), *Ucenic la clasici* (1949-1953), jurnalul la care lucrează Radu (Petrescu) pentru C.R. (1954-1956). Dacă ar mai veni, pe deasupra, și *Norii* lui Petru (Creția)...” Despre convingerea împărtășită de scriitorii în formare, credința în valențele artistice ale jurnalului vorbește și Mircea Horia Simionescu în numărul tematic din revista *Calende* dedicat lui Olăreanu (nr. 4-5/1999): “Încă din anii când începeam să scriem jurnal, Costache s-a alăturat ideii prietenilor de a descoperi în faptele și împrejurările banale, în trăirile ocazionale, expresia, combinațiile de culoare și greutate, de mișcare etc., ale poeziei și epicului împreună. Lecturile ulterioare l-au condus la extragerea esenței acestei specii, sfârșind

cu actul rezolut de a publica – în 1979 – rodul experienței lui: *Ucenic la clasici*, socotit de prietenii cu care a pornit la drum modelul (*rețeta*) jurnalului intim”.

Optiunea decisă a prozatorilor din nucleul inițial al grupării pentru formula diaristică se întemeiază pe congruența ideatică generată de lecturi comune și trăiri simultane asemănătoare în împrejurări diferite. În *Cvintetul...*, pornind de la conversația cu Tudor Țopa, care recunoaște sudura dintre realitate și ficțiune în cazul prozei sale (“La mine ficțiunea e subită (...) Un lucru văzut e gata închipuit”), Olăreanu transcrie o însemnare din jurnalul acestuia, unde confratele dezvăluie proiectul unei cărți despre Al. I. Cuza: “de fapt, o carte despre cum scrie cineva un <Cuza> și, simultan, despre tot ce i se petrece în timpul acesta”. Concluzia lui subliniază “coincidența” creatoare: “Acum câțiva ani și eu mă gândeam la o carte: să fie vorba despre un scriitor care, concomitent cu scrierea cărții, să scrie și ce simte și gândește scriind. Deci, prietenia e și o chestie de coincidență”. Proiecția ideii comune este concretizată în acest roman arborescent.

Cred că *Cvintetul melancoliei* este cel mai complex roman autofictional al lui Costache Olăreanu. A șaptea carte (dintre care, șase romane comprimate) constituie modelul normativ de concepție al prozei sale realiste, înțesată de referințe autobiografice. În toate aceste cărți, jurnalul intim reprezintă embrionul narativ, în sensul recunoscut de Mircea Eliade în propriul jurnal (referindu-se la conceperea romanului *Maitreyi*): “Adesea transcriam pagini întregi din *Jurnal* și dacă *Jurnalul* acelei veri, 1930, ar fi fost mai copios, poate că l-aș fi transcris în întregime”. În *Cvintetul...*, însă, scriitura personală (autobiografia) conlucrează cu biografia spre rotunjirea ficțiunii. Personajul-narator, el însuși scriitor cunoscut, promite unui bătrân funcționar (“domnul Leontin”) să scrie despre el, *să-i scrie viața*. Partea a treia a romanului-colaj se deschide, astfel, cu însemnările directe ale “eroului” care își reconstituie existența, începând cu nașterea din 1901, într-un registru ce parodiază autobiografiile oficiale cerute adesea sub comunism.

Dar naratorul cu funcție auctorială intercalează între secvențele expunerii biografice fragmente din jurnalele sale – jurnalul prezent alternând cu altele mai vechi, recuperând trecutul –, după principiul amintirilor involuntare. Balansul narativ permite autorului-biograf să se metamorfozeze, conform logicii interioare a discursului, în jurnalist-autobiograf. Asemenea momente proustiene au rostul de a redimensiona semnificativ faptele povestite monocord de memorialistul improvizat. Cu un singur exemplu de memorie involuntară: “Înainte de plecare fiecare primea câte un gavanoș plin cu faguri de miere. / *Faguri delicioși puneam și noi pe limbă, adică eu și Radu, în curtea lui Moțoi din Târgoviște*”. Biografiile paralele transcrise în roman converg spre aceleași sensuri de reconstituire veridică a epocii, ca două documente existențiale marcate de *confesiuni paralele* (cum se intitula alt roman ilustrativ). În spiritul autenticității, în ultima parte a romanului sunt transcrise liniar și concis, strict cronologic, faptele din ultima parte a vieții eroului Leontin T. Gheorghie (astfel numit în final).

În construcția polifonică din *Cvintetul melancoliei*, concurând cu Mircea Horia Simionescu, Costache Olăreanu își demonstrează deplin calitățile de artist al compoziției. Pe fundalul unei melodii de Schubert (cvintetul la două violoncele), auzită doar de personajul-model al romanului, sunt narate amintirile simultane ale personajelor. Prozatorul preia din muzică tehnica contrapunctului, prin prezența concomitentă a cinci voci, corespunzând celor cinci instrumente din cvintetul schubertian. Materia epică este similar distribuită în cinci părți, ultima fiind proiectată ca punct de întâlnire și armonizare a vocilor distincte, cum notează în jurnalul din roman: “Ce voi face însă în partea a cincea? Acolo se vor înnoada toate firele pe care le-am tras până acum. Ca un râu (să nu zic fluviu) care va aduna toate pâraiele: pe Leontin, pe fetița cu câinele, pe domnul înalt, puțin adus de spate, pe tânăra întâlnită la etajul 5, pe autor. Exact cinci voci. O resurrecție generală!”. În sistemul epic proiectat de autor ca “mozaic policrom” (cum mărturisește), paginile diaristice (marcate în text cu italice) acoperă semnificativ interstițiile povestirii biografice principale.

Rolul inovator al diarismului cultivat programatic de prozatorii târgovișteni, în dinamica literaturii postbelice, nu mai este pus la îndoială de exegeții de astăzi ai fenomenului. Târgoviștenii fixează, la modul fundamental, condiția jurnalului ca text ce survolează frontiera beletristică. În condițiile social-politice instaurate după 1989, era de așteptat ca membrii grupării (rămași în viață) să reacționeze față de schimbarea radicală a raportului dintre autobiografia mascată și ficțiune. Cel mai prompt în reacție editorială se vedește același Costache Olăreanu, cu volumele publicate în ritm precipitat în anii 1994-1995: *Poezie și autobiografie*, *Lupul și chitanța* și poeticele *Caiete vechi și sentimentale*. Prima carte din serie este alcătuită dintr-o proză autobiografică acoperind *Primii 20 de ani* (cum se intitulează) și un jurnal post-decembrist, *Micul Paris*, din anii 1991-'92. Prozele diaristice sunt separate printr-un grupaj de poeme inedite datând din etapa liceului, 1945-1947 (unele dintre ele publicate pentru prima dată în revista *Calende*). Secțiunea celor „20 de ani” – comparabilă sub aspectul reconstituirii biografice cu jurnalul postum al lui I. Negoșescu, *Straja dragonilor* – este cu atât mai importantă cu cât C. Olăreanu folosește prilejul să pună în discuție condiția genului hibrid cultivat de prozatorii întemeietori de „Școală”.

„Răsturnările politice – mărturisește autorul *Vederii din balcon* – au produs și ele o altă optică asupra vieții noastre și a literaturii pe care am făcut-o. Proza de tip esopic a murit. Ura! Ea va fi, în mod sigur, înlocuită de o literatură a adevărului. Nu spun prin asta că nu va mai fi literatură de ficțiune, aceasta e necesară oricui și oricând. Dar tipul de literatură pe care l-am profesat eu și prietenii mei (literatura autobiografică) va trebui să se dezbrace de toate acele ocolșuri, fente și dedsubturi, și să nu mai încerce să păcălească pe nimeni. Până acum am trăit sub zodia cenzurii („*Siamo nei secolo dei censoristi*”, se exclama la sfârșitul secolului XVII), acum trăim epoca descoperirii greșelilor („*Fault – finding Age*”). Și o spun cu toată →

cronici

Casa Desfrânării (1885)

DE OSCAR WILDE
(16 oct. 1854 – 30 nov. 1900)

Traducere de
PROCOPIE CLONȚEA

Pe ton lasciv de-acordeon,
Sus la cocotă în salon,
Umbre dansau fără de repaus.

Din stradă, jos, se auzea,
Orchestra cum interpreta
„Treures Liebes Hartz” de Strauss.

Un dans mecanic și grotesc,
Ca un fantastic arabesc,
De umbre într-un plin avânt.

Priveam fatasmele dansând,
Corn și vioară legănând,
Ca frunze arse-n braț de vânt.

Mecanice marionete,
Cu trup subțire de schelete,
Se înclinau într-un cadril.

O sarabandă-n trei pe doi,
Au mai dansat cu pas vioi,
Râzând strident ca un copil.

Câte-o păpușă animată,
Cu spectrul ei dansau în roată,
Părând să-ngâne-o melodie.

Din cas o hâdă marionetă
Ieși fumând o țigaretă,
La fel ca o persoană vie.

Atunci iubitei îi șoptesc,
„Morții-mpreună dănțuiesc:
Oase se dedau plăcerii”.

Dar ea, de vioară atrasă,
Păși și intră în casă:
Iubirea-n cuibul desfrânării.

Când, brusc, orchestra cântă fals
Și istovite de lung vals,
Umbrele au stat deodată.

Depart, pe stradă-n spate,
Zorii-n straie argintate:
Furiși, ca o copilă-nspăimântată.

Aurel Dumitrașcu, ultimul poem

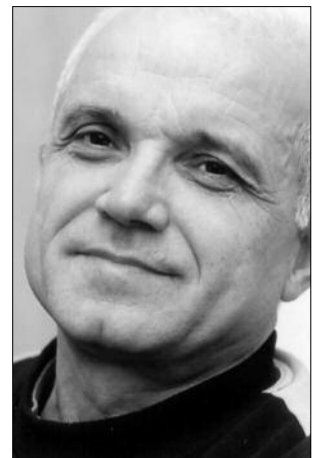
Pe 21 noiembrie 2015 Aurel Dumitrașcu ar fi împlinit 60 de ani. Ar fi fost mai mic decât mine cu cinci ani. Nu mi-l pot imagina pe „poetul Aiurel” la 60 de ani — cel care, venind acasă, îl citez, „singur, mă joc doar cu Moartea. / Cititorul trebuie până la urmă să știe”. El, care auzea „plânsetul metafizicii” și era convins că: „Sunt numai ce am vrut să fiu”. A fost el numai ce a vrut să fie? Dacă da, înseamnă că spiritul lui are și după moarte putere de convingere și că trebuie să-i mulțumească prietenului Adrian Alui Gheorghe pentru posteritatea atinsă de har de care are parte, publicându-i poemele, jurnalele, scrisorile. Noi, cititorii lui, îi aprindem lumânări. Talentul lui Aurel Dumitrașcu arde și azi. A murit la nici 35 de ani — iar eu am serbat în acest an 35 de ani de la apariția primei mele cărți... Mi-e rușine că mai sunt pe aici, inutil, neînțeles, într-o dimensiune subversivă, fără sens.

Au trecut 25 de ani de la dispariția lui Aurel Dumitrașcu. La 1 ianuarie 1984 (la 28 de ani), în jurnal, el scria: „Ai să te faci tu și bine, dacă nu dau zeii în cancer”. Premoniție? Joc al poeziei? El era un zeu al Bibliotecii de nord (titlu de carte), în orice caz. A murit la nici 35 de ani, așa cum se programase, într-o duminică (cuvintele la el aveau putere de sugestie, creau realitate): „Voi muri într-o duminică dimineața. Când / vei intra tu în bibliotecă... Un firicel de sânge atât... ieșit dintr-o carte. El va vorbi”. N-a greșit, a fost trimis într-o altă lume de un tip de cancer al sângelui. Subliniașe în poeme, până să treacă dincolo, „dorul de-a fi un poet care moare” (de tânăr) și că „preajma morții / creștea ca o floare”. În ultimul lui poem (comunicat de Dana Pîntea, o bună prietenă a poetului, consemnată atunci), scris în spital la Piatra Neamț, pe 12 septembrie 1990, cu o săptămână înainte de deces, Aurel Dumitrașcu ne comunica, obsedat de lama unei săbii a unui scriitor sinucigaș, japonez:

Alții o duc mai rău și trăiesc mai mult
să vadă soarele cum răsare.
(Dacă eu mai bine o duc,
voi muri timpuriu... ?)

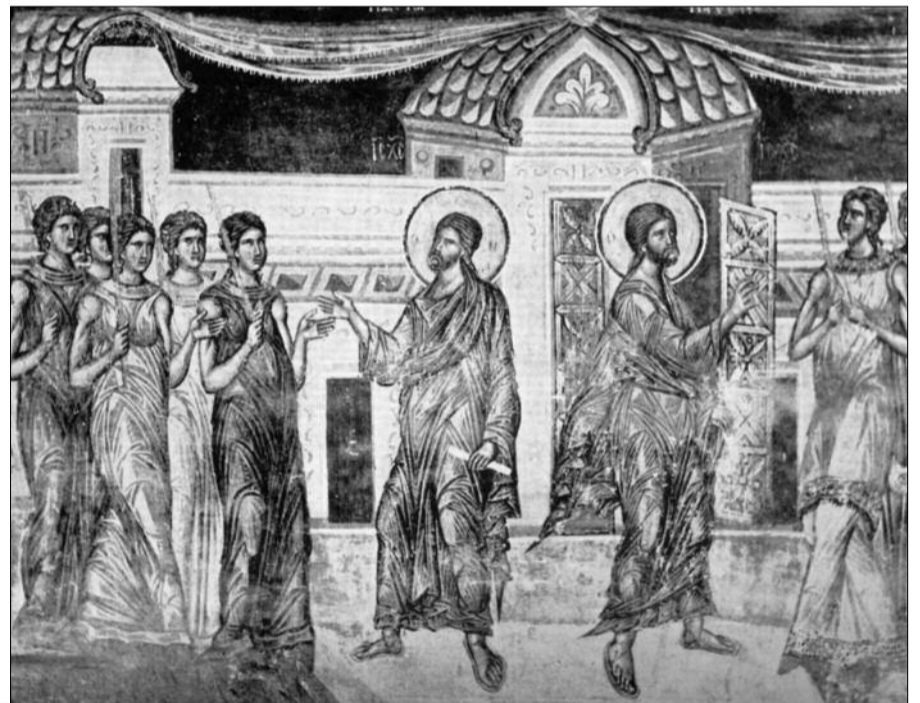
Și câți ani cu lama aceasta am umblat
(și) alții, citind rău, credeau că sînt
sentimental (un poet de la est!) — și
dacă lama care hăcuiește creierul
meu e un sentiment stupid atunci
sînt un sentimental și nu întâmplător
pe balcon seara mă gîndesc la
scriitorul mishima. Nu avea nimic de ascuns.
Pe balcon stau cu o (pasăre) moartă.

M-am tot întrebat de ce i-a venit în minte, în acest ultim poem, Mishima. Scriitorul Yukio Mishima, născut la 14 ianuarie 1925 în „Țara Soarelui Răsare”, care pe 25 noiembrie 1970 s-a sinucis prin metoda tradițională seppuku (harachiri; sinucidere rituală prin tăierea pântecului cu pumnalul, practică în Japonia; actul seppuku constă în inserarea tășului sabiei în stomac, apoi persoana care înfăptuiește această sinucidere continuă prin tăierea de-a lungul abdomenului; actul este dus la sfârșit după ce o persoană care asistă la această sinucidere, termină sinuciderea prin tăierea capului celui care și-a făcut harachiri). După decapitare, capul lui Mishima a fost așezat pe o foaie de ziar. Care ar putea fi motivele sinuciderii lui Mishima? Rețin numai „teoria esteticii” (la japonezi), care vedea sinuciderea lui Mishima ca o desăvârșire a căutării frumosului... Într-o scrisoare către Adrian Alui Gheorghe, „Aiurel” îl întreabă: „Gândește-te la ceva: eu mă pot sătura vreodată de frumusețe?! Nu, nu, Adriane! FRUMUSEȚEA e nesfârșită. Eu știu”... Aurel Dumitrașcu știa ce e frumusețea în profunzimea ei, cosmică. Să fie asta o explicație, de ce Aurel Dumitrașcu pomenește în ultimul lui poem de lama sabiei sinucigașului Mishima, aflat în căutarea frumosului? În condițiile în care Aurel Dumitrașcu atrage atenția, în alt poem, semnificativ, că: „Moartea e o fereastră / deschisă înăuntru”...

Liviu Ioan Stoiciu

**Talentul lui
Aurel
Dumitrașcu
arde și azi. A
murit la nici
35 de ani — iar
eu am serbat
în acest an 35
de ani de la
apariția
primei mele
cărți...**

—> brutalitatea: și a epocii *reînvățării scrisului*, a bunelor și cinstitelor mijloace de a comunica cu cititorul, fără a-l mai zăpăci și chiar minți.” *Literatura autobiografică*, rezumându-se la redarea exactă a evenimentelor reale, conform principiului autarhic al sincerității, devine astfel *anti-literatură*, își deplasează accentul către sfera non-ficționalului. Cu alte cuvinte, se desparte total și definitiv de ficțiunea cu substrat autobiografic preluat în manieră deghizată, pe care o putem denumi *literatura adevărului subtextual*. Primează de-acum, în concepția prozatorului, documentul existențial, într-o revalorificare apăsător obiectivă a propriei vieți, sub semnul *retrăirii* prin scris.

Cert este că jurnalul reprezintă pentru Costache Olăreanu — în cele mai bune scrieri ale sale, începând cu *Vedere din balcon* din 1971— sursa primară pentru edificiul ficțional, devenind totodată un veritabil topos livresc unde se produce energia creatoare. Deloc întâmplător, când reeditează proza scurtă de debut, specifică în subtitlu: *scene, amintiri, ficțiuni*. Întrucât substanța amintirilor din biografia sa (consemnate în jurnale) se prelungește aievea în ficțiune, așa cum în proza oniricilor visul alunecă în realitate. Se depășește astfel frontiera literaturii, acordând finalitate însemnărilor diaristice, cum remarca teoreticianul Adrian Marino: “Jurnalul este doar ulterior recuperat de <literatură>, pe măsură ce acest concept, ca și evoluția sensibilității literare, absoarbe și astfel de texte, a căror motivație și finalitate nu este — inițial — câtuși de puțin estetică”.

Carte nouă

Nicolae Radu —

Povestiri despre ziua de mâine

(Editura *Inspirescu*, 2015, Colecția Prozatorii secolului XXI)

Nicolae Radu este un prozator care a debutat târziu, dar aș zice că în forță. El nu e interesat deloc de lungimea textului, în schimb pare preocupat de rotunjimea lui, de încheierea lui exact când a terminat de spus tot ce are de spus. Nu-i trebuie foarte multe cuvinte să închege o povestire cu un decupaj de realitate crudă alunecând într-un fantastic ce face parte, în fond, din real. Propensiunea spre fantastic se împletește cu cea spre parabolă. Prozatorul este obsedat de timp, de curgerea lui sau de de băltire, reușindu-i adesea fulgurații pe jocul cu viitorul și cu trecutul. Este vădit darul de povestitor dezinvolt al lui Nicolae Radu, de

povestitor în sensul de autor de povești, după cum este limpede plăcerea de a povesti, cam ca Fănuș Neagu: „Aristide a rămas doar cu pușca de vânătoare, o pușcă bătrână, mai bătrână decât el, cu patul împodobit de motive florale. O avea de la tatăl său, împătimit vânător. Acesta se împușcase cu ea într-o toamnă buimacă. Aristide se opri în fața ferestrei. O deschise larg, lăsă gerul să pătrundă în camera cu miros de medicamente. Nu mai ninge. Cerul părea o uriașă cupolă de sticlă albastră, încremenită...” Prozatorul își găsește un loc al lui, în niște texte aflate la granița dintre poveste și parabolă. (DAD)

La o bătaie de inimă

Sunt
La o bătaie
De inimă
De o inimă
Făcută

Să iubească.

Sunt la o bătaie
De inimă
De o primăvară
Din preajma
Inimii
Făcută să iubească.

Sunt la o bătaie de inimă
De o lume
Care
Și ea
Iubește.

O să aflăm

O să aflăm
Cine a aprins
Lumina
Cerului

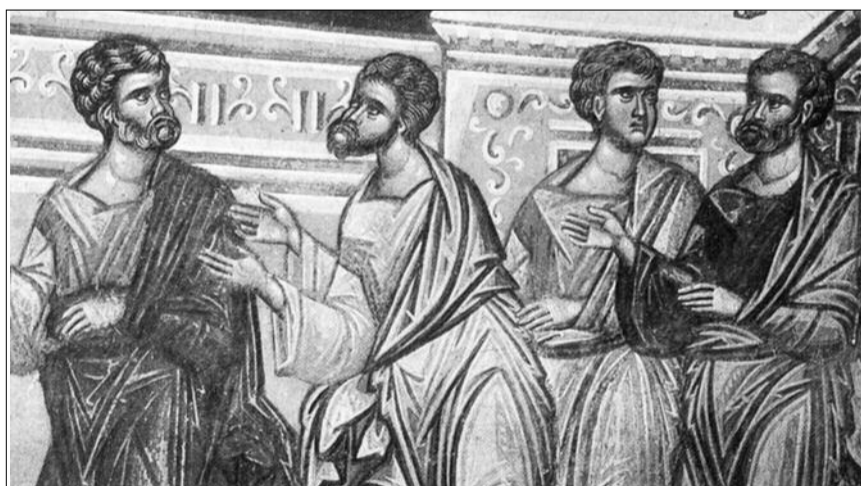
Și cine a dat
Dezlegare
Ca pictorii
Pământului
Să fie
De față;

O să aflăm
Cum se face
Că ritualul
Zăpezilor
Există...

Și simfoniile
Pentru ceruri s-au scris,
Iar nouă
Doar
Ne sunt date.

**Dacă e
Să ne
comparăm
Cu un copac,
Să avem și o
fereastră
Aproape.**

**Copacul
Trebuie să fie
Cel singuratic,
Din vârful
muntelui...**

Mulți dintre noi

Mulți
Prin lume,
Fără sunete.

Alții nu au imagini,
Le lipsesc lucrurile
De dinainte
Rânduite
Lor.

Doctori de suflete
Nu se arată
A fi.

Se fac pași
Înainte,
Prin împrejurimi,
Prin toată țara;

Se bate lumea
De-a lungul și de-a latul,
Imaginar,
Cercetează mări,
Oceane,
Galaxii...

Se plimbă prin locuri
Unde au avut loc
Războaie,
Pe unde băntuie
Foametea,
Unde a înflorit
Ciuma.

Se plimbă prin Olimp.

Îl au umăr la umăr
Pe Micul Prinț.

În satul sclavilor

Cadavrele
Sunt rânduite
După mai mult
Ori mai puțin
Sânge...

După ochi
Scoși,
Creire curgând,
După capete
Despicate,
Mâini, picioare
Aruncate
La întâmplare.

Prin preajmă,
Ceva gropi comune
Sunt,
Dar și stânci
De pe care
Corbi mari, mulți,
Își iau

Zborul,

Mai ciugulesc
De ici,
De acolo.

Casa păpușilor

Casa păpușilor
E în poiana din pădure,
E în oraș,
Pe o insulă

În ocean.

E oriunde
În univers,
E în satul meu,
În viitor.

Și îngerii iubesc

Și îngerii iubesc,
N-am nicio îndoială.

Sunt atâtea femei
Și dreptul la iubire
Nu i-a fost luat
Nimănui.

Am văzut îngerii
Dansând,
Zâmbind,
Atingând cu mâna

Albul,

Spunând vorbe
Ce țin

De lumea
Aceasta.

Domnișoara din film

Domnișoara
Din film
E însăși poezia.

Grădina
Prin care se plimbă,
Singură,
Poate fi
De undeva
De prin părțile
Cerului.

Păsările,
În vis...

Se face

Se face
Că, în țara lor,
Copacii
Au pălării
De paie
Cusute cu fire de soare.

Fiecare
Copac
Își poartă pălăria
În zile de sărbătoare,
La spectacolele
Lumii,
A stelelor,

A florii de câmp.

Chiar în dimineața aceasta
E începutul
Poveștii...

Dacă

Dacă e
Să ne comparăm
Cu un copac,
Să avem și o fereastră
Aproape.

Copacul
Trebuie să fie
Cel singuratic,
Din vârful muntelui...

Pe când
Fereastră
Va fi
Cerul,
Lumina, chiar.

Intră în istorie

Intră
În istorie.

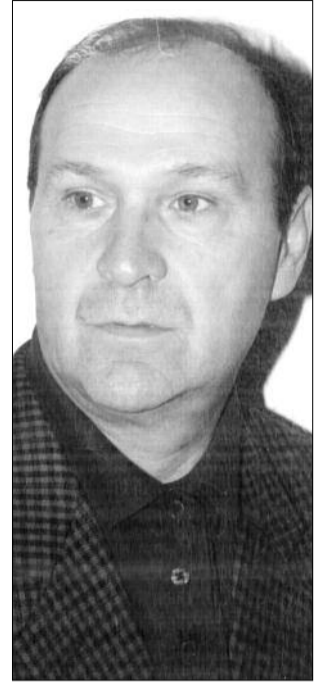
Iubește femeia

Adevărată.

Iubește florile,
Muntele,
Albul
Departele.

Vei avea
Lumina.
O patrie,
O planetă...

Le vei putea
Dărui.

MARAMUREȘ

*lui Ion Zubașcu,
in memoriam*

1

lava mămligii curgând peste stână
cloșca dealului adunându-și
căpițele de fân sub aripă

armata furnicilor intrând triumfal
în cetatea copacului
prăbușit pe pământ

un gât de horincă
și cerul gurii se luminează
ca după un fulger

un cocon se ridică din iarbă
și toate florile fânului
îl numesc înger

2

ca orice bun gospodar
din ceruri
Nichita își are casa sa la Desești
primită moștenire de la poezia
ce curge pe ulițe
și seara și noaptea și ziua

din ograda lui Pârja
poezia pleacă la vale
și se adună ca bulgărele de zăpadă
gata să doboare firava alcătuire
a casei lui Nichita de la șosea

noroc că îngerii profesorului Făt
o sprijină fără încetare
cu respirația

3

Ion Zubașcu mi-a arătat cândva
în Dragomireștii lui dintre Iza și Mara
găurile unor viermi
ce săpaseră în piatră

niște viermi care măcinaseră
mâncaseră piatră
zorind spre adâncul ei
ca peștii în apă

priveam prin firul de întuneric
din piatră
și ne tot întrebam
ce-i îndemnase la munca asta titanică
uitând de mustul pământului
de carnea poamelor atârând prin livezi

dar nici un răspuns
nici un semn
dinspre adâncimea rănită a pietrei

4

lemnul are căldura icoanei
biserica de lemn are căldura
lui Dumnezeu

de aceea în catedrala de lemn
din pădurea Săpânței
iarna se stă în cămașă
cu mânecă scurtă
iar pe pereți
înverzesc sfinți foșnitori

copacul catedralei urcă mereu
și doar îngerii-i mai bat dranița
pe turla ce spintecă
burțile norilor supte de ger

în mijlocul pădurii
catedrala-i o lacrimă de lemn
plânsă spre cer

5

la Dragomirești peste Iza
măceșele încep să prindă carne
și boabele de păducel
se-nroșesc în obraji ca săliștencele
de beția învârtitei

umbra lui Zubașcu
hălăduie peste dealuri
scuturându-se de cocleala marelui oraș
ca să intre curată
în ograda casei părintești
unde florile se destrăbălează
cu voie de la stăpână

pe policioara de sub șopron
pietrelor culese în urmă cu ani
li s-au înnegrit găurile
săpate de viermii de piatră ai locului
mai tari decât piatra

6

se-ntetesc focurile toamnei
în horincii
și meșterii cei mari
își încep veghea

cu bruma pe bot
un tren se chinuie printre dealuri
ca o focă eșuată pe țarm

de-acum nimeni și nimic
nu mai urcă la munte
toate coboară și scad
ca uleiul în candelă
ca lumina-n icoane

gândul se subțiază în rugă
doar așteptarea se târăște
prin sate
încercând să ia urma feciorilor
rătăciți prin coclaurii Europei

7

un copil
își croiește cu aburi
în florile frigului
un petic de geam

8

s-au uscat
căpițele de fân pe munte
ca lacrimile-n barba
unui zeu

9

o mână nevăzută
a aruncat ștreangul
prin care toamna își trece
obrazul albit

de mult sângele ei
se risipise-n poeme

10

imagini fumurii
tulbură lumina pe ziduri

la Sighet
neuitarea a primit găzduire

din obișnuință
memoria se aliniază în fața celulelor
ca privirile să-i adâncească rănile
ce dau să se astupe

roasă de atâta așteptare
piatra coboară în trepte
până-n străfundul mușeniei

istoria poate face liniștită
salturi mortale
între etajele celulelor
plasa de sârmă e întinsă

11

coboară bătrânii ciobani
și turmele lor
calcă toamna-n picioare
ca pe o minciună colorată

vor rămâne stânele
în varul zăpezii
ca urmele bătăliei pe scuturi

12

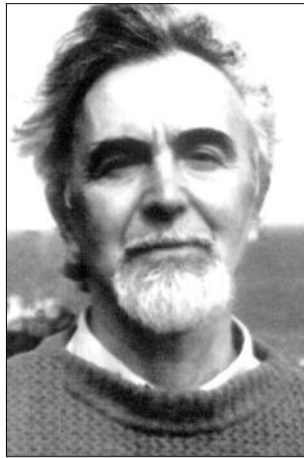
o dată pe săptămână
gara Iza se umple de oameni

unii planează de pe dealuri
alții urcă din văile supte
ca ugerul vacilor din Bogdan Vodă

după ce-au cărat bagajele călătorilor
frații mai mici fug la întâlnirea
cu constelația jocurilor mecanice

părinții mai rămân
să vorbească de-ale lor
până ce trenul pornește
pe drumul său sigur
spre provinciile asfaltului
spre înțelepciunea unei lumi rătăcite.

*se-ntetesc
focurile
toamnei
în horincii
și meșterii cei
mari
își încep
veghea*

Scriitorii români din exil vs. Spațiul mioritic (IV)

(urmare din numărul trecut)

Suspiciunea făcea ravagii în conștiința atâtor exilați, înveninați în fel și chip. Ca român picat la Paris, de pildă, dacă întâlneai pe stradă vreun român și încercai să intri în vorbă cu el, devenea subit retractil, scurta vorba, bătea în retragere, iuțea pasul. Este cunoscută scena descrisă de Ana Blandiana care la Madrid, s-a apropiat de o pereche de bătrâni care vorbeau între ei românește. A încercat să-i abordeze, cu cea mai bună intenție, dar bătrâneii în chestiune practic au rupt-o la fugă, spre consternarea poetei noastre. Mare amărăciune, aruncând o pată hâdă peste bucuria unei ieșiri în Vest.

Că era foarte greu dacă nu imposibil să scrii literatură valabilă estetic în România socialistă stau mărturie cărțile semnate de mari nume precum Sadoveanu, Cezar Petrescu și Camil Petrescu. Compromisul care compromite opera. Până unde mergea ticăloșia securității? Până unde putea să ajungă mâna ei lungă?; cu câtă strășnicie se lucra pentru ca imaginea exilului să fie compromisă? Avem cazul scriitorului **Vintilă Horia**, care își începuse cariera diplomatică în 1940, deci, subliniez, trimis de Antonescu, inamic al legionarilor. În momentul întoarcerii armelor, aflându-se la Viena ca atașat cultural, este arestat de nemți; eliberat în 1945 de englezi, a refuzat să revină în țara ocupată de sovietici, a locuit mai întâi la Paris, s-a mutat în Italia, în Argentina, apoi în Spania, ca profesor universitar de literatură comparată la Madrid. În 1960 i s-a acordat premiul Goncourt, la concurență cu alți 300 romancieri, pentru romanul *Dumnezeu s-a născut în exil*, scris în limba franceză - un roman-jurnal despre poetul Publius Ovidius Nasso surghiunit-relegat la Tomis și care, tânjind după Roma, cântă frumusețile aspre ale Daciei de adopțiune, unde și-a sfârșit zilele. De o mare virtuozitate stilistică, romanul a fost tradus în românește de Ileana Cantuniari, imediat după decembrie. Însă la acel moment 1960, al strălucitului succes cu premiul Goncourt, regimul comunist a făcut toate diligențele spre a-l defăima pe Vintilă Horia (un român din exil, un "dușman al poporului" care trebuia compromis imediat, redus la tăcere...); Mihail Ralea a prezentat la Paris un dosar inflamant, ceea ce a stârnit o campanie furibundă împotriva autorului, acuzat de legionarism, nazism, antisemitism etc. Totul pe dos! Autorul, dezgustat de oribila punere în scenă, a renunțat la premiu, "din dragoste pentru Franța și din respect pentru Academia Goncourt".

Sunt atâția alți scriitori ai exilului care au făcut cinste țării din care veniseră, au militat statornic pentru valorile sale spirituale: rămânând în spațiul iberic, îl amintesc pe **Al. Busuioceanu**, slătinean de-al meu, intelectual de talie europeană, despre care spre rușinea mea nu am aflat decât după 1989. A participat ca voluntar în Primul război mondial. Cu recomandarea lui Iorga și-a continuat studiile universitare ca bursier la Viena, Roma și Berlin. Unul dintre fondatorii *Gândirii*, 1921. A scos monografiile Luchian, Andreescu, Brâncuși și Pârvan. A expertizat pinacoteca regală, depistând un număr de 9 tablouri El Greco, cu care a deschis o expoziție la Paris. Atașat cultural la Madrid, a înființat un Institut cultural român, o catedră universitară, apoi altele la încă 7 universități spaniole. A scris poezie în limba catalană, *Poemas pateticos*, 1948, considerat ca unul dintre poezii catalani reprezentativi. A studiat arhivele Spaniei, semnalând faptul că în vechii cronicari nu există nici măcar o singură referire la împăratul Traian, provenit din peninsula Iberică; în schimb a găsit mărturii despre spiritualitatea traco-geților, despre Zamolxis și Deceneu. A afirmat pentru prima dată în estetică metafora ca formă de cunoaștere. A murit în 1961, fără să-și poată revedea țara iubită, părinții, soția, fiica. Abia după 20 de ani

fiica lui a ajuns la mormântul de la Madrid al tatălui. Câteva versuri de Al. Busuioceanu: "Fii tu lumina mea Fii apa / unde să mă cufund eu / și să aștept și să tac / adânc / piatră-ntre pietre..."

Al. Ciorănescu (1911-1999) a făcut un doctorat la Sorbona; filolog, romanist, este autorul unei monografii V. Alecsandri și a alteia Ion Barbu; a fost lector între 1937-1940 la Universitatea Lyon, apoi consilier cultural la ambasada din Paris; revine în țară între 1942-1946, dar redevine atașat cultural la Paris până în 1947, după care este prof. univ. în insulele Canare; autor al unei neîntrecute traduceri a *Diveinei comedii* de Dante în limba franceză.

George Uscătescu, (1919-1995). Dintr-un sat gorjean, Crețești. Și-a luat bacalaureatul ca premiant pe întreaga Oltenie; din 1940 primind burse în străinătate, a trecut trei doctorate, iar în 1943 a devenit Profesor universitar la Madrid, succedându-i la catedră lui Ortega y Gasset. Directorul pentru 20 de ani al revistei și editurii *Destin*, unde și-a asigurat colaborarea tuturor marilor nume ale exilului românesc, dar și al unor personalități de vârf ale culturii hispanice. Revistă care a publicat în premieră mai toată opera literară a lui Eliade, editată apoi și la București. Autorul lucrării de referință *Ontologia culturii*.

Ștefan Baciu, (1918-1993), se remarcă de foarte tânăr, câștigând la doar 16 ani premiul Rev. Fundațiilor și pe al UR cu *Poemele poetului tânăr*; colaborator fervent la revistele literare ale vremii. Este atașat cultural la Berna, 1946-1949, după care nu se mai întoarce în țară, peregrinând prin Italia, Spania, vestul Statelor Unite și stabilindu-se la Honolulu, Hawaii. S-a făcut remarcat și ca director al revistei *Mele*, ce reunea vreme de două decenii cele mai prestigioase semnături ale exilului românesc. A scris, printre alte multe cărți de poezie: *Poemele poetului pribeag*, *Poemele poetului singur*, după ce dăduse volumul de poezii *Analiza cuvântului dor*. Nu se poate ceva mai explicit, când vorbim de spațiul mioritic.

O temă separată ar fi **reintegrarea scriitorilor din exil în cultura română**, după un hiatus greu imaginabil, păzit cu strășnicie de culturnici, de propaganda comunistă. În privința personalităților din exil nu au existat decât două abordări: denigrarea la sânge și, în unele cazuri, manevre stăruitoare spre a le câștiga, fie și doar la nivel retoric, cum știm că s-a procedat în cazul lui Eliade: se dorea o declarație publică de adeviere la România socialistă sau măcar de susținere a lui Ceaușescu în visul lui fantasmagoric de a obține Nobelul pentru Pace. L-au curtat cei ce plecau cu burse în America: Cezar Baltag, Ștefan Bănuțescu, perechea Adrian Păunescu-Constanța Buzea, Adrian Marino. Era încă o manevră sub controlul securității, simetrică inițiativei de la *Pentru patrie*, o revistă adresată în exclusivitate românilor din străinătate, cu intenția de a-i ademini să revină în țară. Nu a căzut nimeni în această capcană penibilă, nu s-a găsit cineva care să dea crezare acelor minciuni deșănțate și să revină din exil. Ce tapaj s-ar fi făcut! Nu a fost cazul. În schimb, s-a reușit măcar o jumătate din scopul inițial: compromiterea unor condeie de prestigiu din Interbelic, după ieșirea din detenție, constrânse să laude mărețele realizări. Din păcate, victime au fost unele nume strălucite precum Crainic, Gyr (a combătut ca voluntar în luptele de pe valea Jiului, fiind rănit de două ori) și alții.

Imediat după 1989 au început să apară în țară, valuri-valuri, cărțile scriitorilor din exil, cu strășnicie prohibite. (Căci în țară, oricât ne-am sumeți, nu se putuse dezvolta decât o literatură sub ocupație. Să nu uităm de fratele mai mare din Răsărit, de scandalul cu romanul *Delirul*, cu piesa *Revizorul*, cu... De atâtea inițiative ucise în fașă!) Un exemplu: Ion Ioanid, (de două ori închis, s-a exilat în 1969);

după 1989 i-au apărut cele 4 volume *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, carte ce a făcut o teribilă impresie. Integrala operelor lui Eliade, Cioran, Ciorănescu, Vintilă Horia, dar și operele proscrise de Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, 1991, N. Steinhardt: *Jurnalul fericirii*, 1997; a apărut *Testamentul din Morga*, de Remus Radina, *Fii binecuvântată închisoare*, multe alte cărți despre anii grei ai detenției în comunism: *Amintiri despre cei ce nu mai sunt*, de Tudor Duțu, 1999. A început recuperarea istoriei literare și a istoriei noastre, în general, după jumătate de veac de contrafacere grosolană. V. Dumitrescu: *O istorie a exilului românesc*, 1997; Laurențiu Ulici: *Scriitori români din afara granițelor țării*, 1996; Vlad Georgescu: *Istoria românilor*, 1992; Ion Negoitescu: *Istoria literaturii române*, 1991; A apărut o lucrare monografică monumentală, *Enciclopedia exilului literar românesc*, prima ediție în 2003, a doua, mult amplificată în 2009. Alți istorici literari și cercetători au scos cărți despre scriitorii din exil: N. Florescu: *Întoarcerea proscrisilor*, 1998, despre 9 scriitori importanți din exil; au apărut antologii precum *Poezia românească din exil*, 2006, cu texte edificatoare aparținând la 31 de poeți din diaspora; George Astaloș a tradus în franceză 17 poeți din generația războiului, apoi alți 65 de poeți contemporani. Radu Cârneli i-a inclus în cele 3 volume ale *Antologiei sonetului românesc* și pe poezii din exil. Poetul Ion Miloș a tradus în 4 limbi străine un număr de 200 poeți români. Am asistat la lansarea cărții sale *Durerea de a fi român*. Fiu al unor români din Banatul sârbesc, a fost nevoit să se exileze datorită opțiunilor sale politice de stânga. La Paris nu a fost agreat, anume din acest motiv; s-a stabilit în Suedia și a constatat că la nivel universitar nu se cunoștea nimic despre poetul nostru național Eminescu. În 8 ani de zile a asimilat limba suedeză și a tradus marii nostri clasici, dar și poezie contemporană. Cât despre recunoștința celor pe care i-a făcut cunoscuți în lume, să nu mai vorbim... Academia Nobel l-a trimis la Paris să tatoneze premiarea lui Cioran, pe care Miloș îl frecventase intens în perioada franceză. Cioran nu a marșat, probabil gândindu-se la ce pătimise Vintilă Horia cu premiul Goncourt; în subsidiar se va fi temut să nu-i fie răscolit trecutul de simpatizant legionar.

Revenirea la matcă a literaturii exilului, cum nu se poate mai firească, după ce comunismul pusese un stăvilor de netrecut, ne face să ne gândim la cele două aspecte: la aportul pe care marii creatori rămași în exil l-au adus la cultura țării de adopțiune, inclusiv la cultura universală - este cazul lui Brâncuși, Enescu, Celibidache, Eliade, Cioran, Ionesco, Palade etc, așa cum în trecut Nicolaus Olahus, Dimitrie Cantemir și alții au îmbogățit cultura universală. Un aspect nu lipsit de importanță fiind tocmai faptul că operele acestor minți excepționale au ajuns să fie integrate cu atâta întârziere în patrimoniul cultural românesc. Tot aici ar trebui să spunem un cuvânt despre marea importanță pentru cultura țării noastre a unor exilați din țările vecine. Din Basarabia aflată sub țarism, Constantin Stere, inițiatorul popornismului la noi, rector de universitate, autorul teribilului roman în 8 volume. *În preajma revoluției*. Alți basarabeni și bucovineni, artizani ai Unirii, prea cunoscuți - nu-i mai numesc aici. Și nu e cazul să eludăm marele aport la cultura noastră, începând cu secolele XVII-XVIII al exilaților din Balcani, în primul rând greci, dar și macedoneni sau albanezi. La momentul convenit, Academia română le-a încununat activitatea prestigioasă, iar lista academicienilor de la sfârșitul Interbelicului este edificatoare!

Revenirea în țară a vechilor intelectuali din exil se poate discuta de la caz la caz. Am putea porni de la cazul **Panaît Istrati**, autodidactul

(continuare în p. 27)

Imediat după 1989 au început să apară în țară, valuri-valuri, cărțile scriitorilor din exil, cu strășnicie prohibite. (Căci în țară, oricât ne-am sumeți, nu se putuse dezvolta decât o literatură sub ocupație. Să nu uităm de fratele mai mare din Răsărit, de scandalul cu romanul Delirul, cu piesa Revizorul, cu... De atâtea inițiative ucise în fașă!)